

Pregledni rad

UDK 321.6/8:347.991(73)

DOI 10.7251/SVR1918065G

KARAKTERISTIKE POLITIČKO-PRAVNOG SISTEMA SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA SA OSVRTOM NA VRHOVNI SUD

Dr Golijan M. Dragan¹

Golijan D. Jelena

Fakultet za poslovne studije i pravo Beograd

Apstrakt: Sjedinjene Američke Države imaju specifičan model političkog sistema. Razlikuje se od drugih političkih sistema, zbog dosljedne podjele vlasti sa jakom ulogom predsjednika, te sa stabilnim tradicionalnim političkim dvopartijskim sistemom. Zakonodavni organ je dvodomnog karaktera sa utvrđenim izbornim cenzusima za ulazak u oba doma. Oba doma imaju i neke sudske funkcije. Jaka uloga američkog predsjednika i kao šefa izvršne vlasti sa jakim pravom veta daje mu značajan uticaj i na Kongres. Snažna poluga američkog sistema je Vrhovni sud Amerike, koji ocjenjuje i akte predsjednika i čuvar je ustava i njegov zaštitnik.

Ključne riječi: *Sjedinjene Američke Države, Kongres, Senat, Predstavnički dom, predsjednik, Vrhovni sud, impichment.*

UVOD

Najbolje organizovan predsjednički sistem je upravo sistem vlasti Sjedinjenih Američkih država. Načelo podjele vlasti je jako primjenjeno kroz zakonodavnu izvršnu i sudsku, gdje se znaju sve nadležnosti. SAD su prva federacija u svijetu, politički, ekonomski i vojno najmoćnija država, te je iz tih razloga taj politički sistem pokušao kopirati u više država.. Predsjednik i Vrhovni sud imaju široka ovlaštenja. Trajan, čvrst i veoma kratak Ustav SAD garantuje stabilnost političko-pravnog sistema. Ustavom je ustanovljena federalna država demokratskog i republikanskog tipa, te je ustanovljen odnos između federalne vlade i država, uspostavljen je stabilan sistem podjele vlasti. Organi vlasti su Kongres, predsjednik i Vrhovni sud.²

Ustav je uspostavio u organizaciji vlasti sudstvo kao posebnu vlast. Sudstvo je organizovano od najnižeg do najvišeg Vrhovnog suda kao samostalne i autoritativne institucije na koju nema uticaja ni zakonodavna ni

¹ dragan.golijan@fpss.edu.rs

² Jovičić, Miodrag, Veliki ustavni sistemi, IRO „Svetozar Marković“, Beograd, 1984, str. 70.

izvršna vlast. Ustav je postao oslonac pravi i pravdi, garant slobodnog i dostojanstvenog življenja i čuvar SAD³

USTAV SAD I ORGANIZACIJA VLASTI

Ustavotvorna skupština predložila je tekst ustava 17. septembra 1787. godine. Tekst ustava je prihvatilo 39 delegata, tri su bila protiv, a 13 je napustilo Ustavotvornu skupštinu. Ustav je stupio na snagu juna 1789. godine, kada ga je potvrdilo devet država. Trinaesta država i posljednja Rod Ajland je prihvatila ustav 1791. godine. Kasnije formirane države su prihvatale ustav. Ustav je sve do danas ostao na snazi sa svojih sedam članova i amandmanskim izmjenama i dopunama:

- izmjene 1791. godine sa deset amandmana vezane za ljudska prava i slobode,
- izmjene 1861. godine za vrijeme predsjednika Linkolna koje su se odnosile na prava i jednakosti crnaca,
- 1946. godine, ograničen je mandat predsjednika na dva uzastopna mandata,
- godine 1971. sa usvojenim amandmanima građani stiču biračko pravo sa 18 godina.

Politički sistem Amerike je stabilan, a pokazatelj je i to što su za tako dug period postojale dvije krize i to kada je vođen rat radi otcjepljenja juga od sjevera SAD i druga u vrijeme velike ekonomske krize koja je prevaziđena poznatim Nju dilom (Novim planom) predsjednika Ruzvelta

U podjeli vlasti postoje stvarna i organizaciona nezavisnost i funkcionalna povezanost utvrđena Ustavom i zakonima.

Kongres je najviše zakonodavno tijelo sastavljeno od Predstavničkog doma i Senata.

Predstavnički dom ima neka zaduženja koja su prije odlučivanja u Senatu i veći broj zakona razmatra, pa tek onda idu u Senat. Ovaj dom Kongresa ima pravo pokretanja postupka protiv visokih funkcionera, pa i predsjednika države (impičment). Po ugledu na engleski parlament imaju predstavnike poslanika u funkciji biča i spikera. Zanimljiv je i sam tok rada i rad u ovome domu zbog iscrpnih diskusija, opstrukcija i dr. Ovaj dom ima 435 poslanika, bez obzira na rastući broj stanovnika, a polovina se bira svako dvije godine. Pasivno biračko pravo je sa dvadeset pet godina života i sedam godina državljanstva.

Senat sačinjavaju po dva senatora iz svake države, što ide u prilog manjim državama. Senatore biraju zakonodavna tijela država ne period od šest godina, a svake dvije godine se bira jedna trećina senatora. Pasivno biračko pravo za senatora je trideset godina i devet godina državljansta. Senat ima neka ovlaštenja koja nema Predstavnički dom a to su:

³ Kuzmanović, Rajko, Osnovi ustavnog sistema SAD, Pravni fakultet, B. Luka, 2000, str. 30.

Ima ulogu kasacionog suda (izricanje kazni po osnovu impičmenta), ima pravo da formira istražnu komisiju, ima pravo da daje mišljenja za neke državne funkcionere koje bira predsjednik države, daje mišljenje o međunarodnim ugovorima.

Karakteristično je da oba doma Kongresa imaju mnogobrojna radna tijela. Predstavnički dom 22 stalna odbora i oko 150 pododbora, a Senat ima 15 stalnih i 90 pododbora. Takođe postoji i 18 zajedničkih odbora. Kongresu se dostavi godišnje oko 15000 zakonskih prijedloga od kojih oko 1000 uđe u proceduru. Predlozi idu Predstavničkom domu, a on ih upućuje nadležnim odborima, gdje se vrši analiza i ponovo u Predstavnički dom gdje se predlog usvaja ili odbija. Nakon toga, prijedlog ide Senatu gdje prolazi istu proceduru.⁴ Zakon se smatra usvojenim kad ga oba doma usvoje u istovjetnom tekstu.

Predsjednik je šef države, šef izvršne vlasti, komandant oružanih snaga, rukovodilac spoljne politike, bira se na 4 godine, sa mogućnošću obnove mandata. Pasivno biračko pravo za predsjednika je 35 godina života, da je od rođenja državljanin SAD, da nije krivično gonjen. U rasnom, vjerskom, nacionalnom, polnom smislu nema ograničenja.

Kandidat za potpredsjednika treba da ispunjava iste uslove, jer u slučaju smrti predsjednika nasljeđuje njegovo mjesto potpredsjednika (to se do sada desilo sedam puta), a najvažnija mu je funkcija što predsjedava Sentom, a predsjednik mu može ponuditi i druge funkcije. Bira određen broj funkcionera državne administracije, a može ih i smijeniti. Predsjednik ima pravo da donosi izvršne uredbe, koje administracija mora sprovesti. On ima široke nadležnosti u oblasti rata i vanjskih poslova. Prima i imenuje diplomatske predstavnike. Uz potvrdu Senata priznaje druge države i vlade, ima inicijativu za sklapanje međunarodnih ugovora. U vršenju svojih poslova ne mora da polaže račune Konresu. Predsjednik ima pravo da stavi suspenzivni veto i da odbaci bilo koji zakon koje donese kongres. Da bi se veto stavilo van snage potrebno je usvojenje zakona sa dvotrećinskom većinom, što je gotovo nemoguće. Predsjednik ima i pravo džepnog veta, kojim može spriječiti donošenje nekog zakona. Ovako veto ima apsolutno dejstvo. Predsjednik SAD je šef obavještajne službe, rukovodilac je biroa za budžet, rukovodilac je savjeta za nacionalnu bezbjednost, predsjednik je komisija za atomsku energiju. Spojena je funkcija vlade i funkcija šefa države. Predsjednik ima svoj kabinet, sačinjen od sekretara kojih ima dvanaest, a najvažniji su za finansije, odbrana i državni sekretar.

Predsjednik SAD je politički neodgovoran, ali je po članu dva Ustava krivično odgovoran po sistemu odgovornosti nazvanoj impičment. Ukoliko predsjednik počini neko krivično djelo izdaja, mito, zločin i slično tada postupak pokreće Predstavnički dom, a sudi mu Senat.⁵ Predsjednik se može

⁴ Kuzmanović, Rajko, Usporedni politički sistemi, Novi glas, B. Luka, 1991. str. 264

⁵ Duraković, Nijaz, Usporedni politički sistemi, Pravni fakultet Sarajevo, 2007, str. 128-130

pozvati na amandman V Ustava i da ne daje izjave koje ga terete, ali tad se zna da je kriv. Suđeno je Endriju Đžonsonu (oslobođen), Ričardu Niksonu je trebalo biti suđeno, ali je podnio ostavku, suđeno je Bil Klintonu, ali je oslobođen.

SUDSKA VLAST

Ustav je utemeljio samo Vrhovni sud kao ustavnu kategoriju, a sve ostale savezne sudove formira Kongres zakonima. Ustav je dao svu sudsku vlast sudovima tj. oni sude za sve vrste sporova, izuzev što je izdvojio slučajeve impičmenta i to je dato Kongresu.

Sa dobro smišljenim odlukama i mjerama sudovi postaju vlast

- Ustavom je utvrđeno da Ustav i zakoni koji će se donositi na osnovu Ustava kao i svi ugovori na međunarodnom planu predstavljaju Vrhovni zakon zemlje i jedino je sudovima dato da tumače zakone i Ustav i da ih štite,
- sudije zadržavaju svoje položaje sve dok se dobro drže-doživotno, tako da stalnost i sigurnost daje moć nezavisnosti,
- sudije su finansijski nezavisni, jer im Ustav garantuje da se njihova prava ne smiju osporavati ili umanjivati.⁶

Pravna osnova za formiranje sudova i sudskog sistema je: precedentno pravo (sudske odluke) pisani zakoni, običajno pravo.

Cjelokupan sistem dijeli se na dvije grupe različitih i odvojenih sudova: sudove država članica i na federalne sudove.

Struktura sudova država članica je; prvostepeni sudovi opšte nadležnosti, drugostepeni ili apelacioni i vrhovni državni sudovi.

Struktura federalnih sudova je; okružni sudovi, apelacioni sudovi i Vrhovni sud.

Državni sudski sistem ima i niz specijalnih sudova. Nisu obrazovani ni državni ni federalni trgovački a ni upravni sudovi. Karakteristično je da za upravne sporove postoje administrativni tribunali, koji imaju neke elemente sudova. Veliki broj sporova rješavaju državni sudovi, jer su bliži narodu i nadležni su za sva moguća pitanja, a federalni sudovi imaju samo nadležnosti koje su im povjerene. Federalni sudovi nemaju supermaciju nad državnim sudovima iako je prvi Zakon o sudovima iz 1789. godine, dao sudovima pravo revizije odluka sudova država članica.

Svaki sud suđenjem stvara precedent. Svi sudovi u SAD-a treba da se pridržavaju sledećih principa:

- princip dostupnosti pravdi,
- princip ekspeditivnosti
- princip jednakosti

⁶ Kuzmanović Rajko, Osnovi Ustavnog sistema SAD, Pravni fakultet Banja Luka, 2000, str. 45-50.

- princip nezavisnosti i odgovornosti sudova
- princip javnosti

Vrhovni sud Sjedinjenih Američkih Država

Osnovne karakteristike Vrhovnog suda:

- Najviša je sudska instanca i ima sva ovlaštenja redovnog suda, a najvažnije je apelaciona jurisdikcija na odluke svih sudova, ali ima i prvostepenu nadležnost u nekim slučajevima.
- Pripada mu pravo nadzora i nad federalnim i državnim sudovima,
- Najvažnija je funkcija suda da tumači Ustav i ocjenu ustavnosti zakona (sud je ove funkcije dobio praktičnim vršenjem).
- Ima i indirektan uticaj na kongres – (sud može da proglaši zakon neustavnim).

U toku postojanja preko 200. godina, sud je imao od pet do najviše deset sudija, sada je to brojka devet, uključujući i predsjednika. Sudije i predsjednika uz saglasnost Senata imenuje predsjednik Federacije. Od formiranja do danas imenovano je preko 100 sudija i 16 predsjednika, to je značajan broj kada se uzme u obzir da im je funkcija doživotna i da su se neke sudije i predsjednici nalazili preko 30 godina na toj funkciji. Samo predsjednicima Džonsonu i Reganu, Senat nije dao saglasnost na njihove predloge za neke sudije. Ako bi se sudija ogriješio o sudski kodeks protiv njega bi se mogao pokrenuti postupak impičmenta. U praksi se to rijetko dešava, jer predsjednik SAD predlaže visoko profesionalne moralne ličnosti. Prilikom predlaganja kandidata, predsjednik vodi računa da je kandidat državljanin SAD, da je istaknuti pravnik (početkom 1800-tih godina predsjednik suda Džon Maršal imao je dvomjesečni kurs iz prava), dobro je da bude profesor prava ili pravnik sa državnim sudskim stažom, takođe, pripadnost političkoj partiji, zatim vjerski, rasni, polni, geografski, moralni i mnogi drugi kriteriji.

Kontrola ustavnosti i zakonitosti vrši se povodom rješavanja konkretnog sudskog spora. Ocjenjivanje ustavnosti rješava se kao prethodno pitanje, od koga zavisi rješavanje konkretnog slučaja. Odluka o neustavnosti se odnosi samo na taj slučaj (inter partes). Američki sudovi na sličan način rješavaju i pitanje zakonitosti. ⁷ Nema stroge primjene presuđene stvari (res judicata). Vrhovni sud se ne mora držati pravila da poštuje tu odluku, sud dinamizira pravni sistem, tako da je Ustav živ, mijenja se u primjeni, a stavrno se ne mijenja. Sud stalno štiti Ustav i usmjerava zakonodavnu politiku i zakonodavi rad. Na različita tumačenja u različita vremena, kada su pitali nekadašnjeg predsjednika Čarlsa Hjuza, da li je to ispravo i da li se time krši precedentno pravo odgovorio je: „Da mi se (sudije) nalazimo pod Ustavom, ali Ustav je ono što mi kažemo“.⁸ U jednom vremenskom periodu od 150

⁷ Mijanović Gaša, Sudska kontrola ustavnosti u SAD, Zbornik radova. Dva veka savremene ustavnosti, SANU, Beograd, 1990, str. 173-175.

⁸ Kuzmanović, Rajko, Uporedni politički sistemi, Novi glas, Banja Luka, 1991, str. 265.

godina, Vrhovni sud je mijenjao svoje precedente 90 puta. Od formiranja Vrhovnog suda proglašeno je preko 1400 neustavnih zakona od čega preko 150 federalnih i preko 1300 državnih. U posljednje vrijeme došlo je i do samoograničenja (efikasan regulator odnosa suda i ostale dvije poluge vlasti) u praktičnom i diferencionom pristupu rješavanja brojnih pitanja:

- Sud se uzdržava da proglasi neke zakone iz oblasti ekonomije i rada,
- Sud ne daje odgovore na politička, stranačko, poslanička i druga pitanja,
- Sud ne daje savjetodavna mišljenja, čak ni o ustavno pravnim pitanjima
- prilikom vođenja spora Sud se ne upušta u motive zbog kojih je zakonodavac donio neki zakon ili utvrdio neke odredbe koje su sporne ili mogu biti predmet ustavnog spora
- Sud se ne upušta i ne rješava politička pitanja
- Sud rješava samo pravna, a ne faktička pitanja
- Sud se uzdržava da proglašava neustavnim cijeli Zakon već se usmjerava na dijelove zakona
- Sud se uzdržava da pretjerano ulazi u područja zakonodavca i tako ne ometa rad zakonodavca.

Veliki broj predmeta i do 6.500 godišnje pristize u Vrhovni sud, a najviše je krivičnih, a kvalitetno mogu da riješe oko 100 predmeta, kako bi riješio ovaj problem, Sud je izradio pravilo o prihvatanju predmeta u rad. Predmete apelacionog karaktera mogao je riješiti prvostepeni i drugostepeni sud (oba suda imaju pravo preispitivati ustavnost i zakonitost). Sud stalno vrši „trijažu“ predmeta i uzima obično građanske predmete, a sve ostale vraća Apelacionom sudu. U Sudu postoji određena procedura u radu predmeta koja se uvijek poštuje. Odluke su konačne, obavezne i izvršne. Odluke se izrađuju do savršenstva pravno, stilski, gramatički, pravopisno i sadržajno. (Radna godina se poklapa sa početkom i završetkom rada Kongresa čiji je početak prvog ponedjeljka u oktobru, a završetak 01. jula).

Osnovne stubove sudskog sistema pomoću kojih se ostvaruje funkcija sudske vlasti sačinjavaju: pravni sistem, sudije i sudska nezavisnost, porota, advokati, unutar sudska administracija.

Pravni sistem SAD-a čine:

- Ustav SAD-a kao vrhovni zakon zemlje
- Međunarodni ugovori sa snagom zakona
- Federalni pisani zakoni (podređeni Ustavu)
- Federalni upravni akti, pravila i pravilnici (i imaju snagu zakona)
- Ustavi država članica,
- Opštinske naredbe, pravila i pravilnici

ZAKLJUČAK

Cjelokupni sistem sudske vlasti je stvaran na principu samostalnosti i nezavisnosti, a to znači i nezavisnosti sudija, što je utemeljeno i Ustavom, Zakon je za sud, a sudija je autoritet. Sudovi su potpuno odvojeni od

Ministarstva prave, a sudije se biraju na neograničeno vrijeme. Vrhovni sud je formiran i oblikovan kao snažna poluga američkog sistema, mjerodavan je da daje ocjenu o ustavnosti zakona, tako da je najbolji čuvar Ustava. Sudski sistem SAD-a, formiran je na vrlo složenim osnovama, komplikovan, paralelan i asimetrično organizovan, a Vrhovni sud je najviša sudska instanca, ima jaku moć nadzora nad sudovima i federalnim i državnim, a praktičnim vršenjem i tumačenjem Ustava sud je dobio i pravo da tumači Ustav i ocjenu ustavnosti, čime je dobio i indirektan uticaj na Kongres, pošto je poslednja karika u zakonodavnom procesu.

CHARACTERISTICS OF THE POLITICAL AND LEGAL SYSTEM OF THE UNITED STATES OF AMERICA WITH THE SPIRIT OF THE SUPREME COURT

Dr Golijan M. Dragan, Golijan D. Jelena

Abstract: The United States has a specific model of the political system. It differs from other political systems, the collapse of a consistent division of power with the strong role of the president, and a stable traditional political two-party system. The legislative body has a bicameral character with determined election censuses for entry into both homes. Both houses also have some judicial functions. The strong role of the American president and the powerful veto power of the executive power gives him a significant influence on the Congress. The powerful leverage of the US system is the Supreme Court of America, which also evaluates the acts of the president and the guardian of the constitution.

Key words: *United States, Congress, Senate, Representative Day, President, Supreme Court, imprisonment.*

LITERATURA

1. Duraković, Nijaz, Uporedni politički sistemi, Pravni fakultet Sarajevo, 2007,
2. Jovičić Miodrag, Veliki ustavni sistem, IRO „Svetozar Marković“, Beograd, 1984,
3. Kuzmanović, Rajko, Osnovi ustavnog sistema SAD, Pravni fakultet, B. Luka, 2000,
4. Kuzmanović, Rajko, Uporedni politički sistemi, Novi glas. B. Luka, 1991,
5. Mijanović, Gašo, Uporedni politički sistemi, Novi glas, B. Luka, 1991